

Een zoektocht naar de graanloodjes van Amsterdam, Vlaardingen en Zutphen

(VERVOLG)

Allex Kussendrager en Marco van der Harst

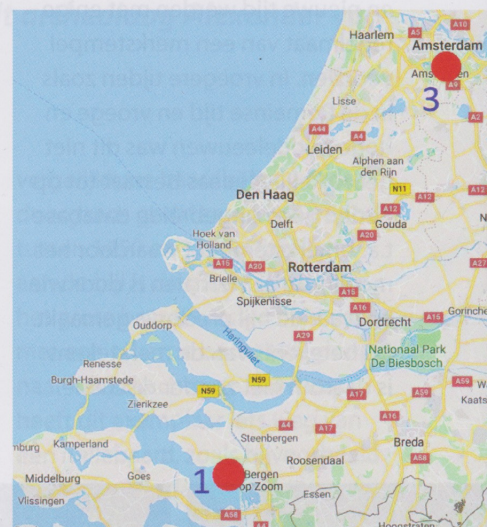
Dit artikel is een vervolg op het eerder geplaatste artikel 'Een zoektocht naar de graanloodjes van Amsterdam, Vlaardingen en Zutphen' (Detector Magazine 168).

In dat artikel werd gevraagd of er vondsten bekend zijn van loodjes uit Amsterdam, Vlaardingen en Zutphen die lijken op graanloodjes. Van deze steden zijn namelijk historische bronnen bekend die verwijzen naar het gebruik van loden penningen bij de inning van de heffing op het gemaal.

Na verschijning van het artikel zijn twee loodjes gemeld die gevonden zijn in Amsterdam. Deze loodjes zijn voorzien van gotische letters, merkteken en een molenrad of kruis. Een vergelijkbaar loodje is in het vorige artikel afgebeeld als een graanloodje van de stad Reimerswaal. Er was namelijk één exemplaar gevonden in Amsterdam en één exemplaar in Reimerswaal (afb. 1).

De herkomst van het loodje was dus op basis van aantallen niet toe te wijzen aan Amsterdam of Reimerswaal. De reden om het loodje aan Reimerswaal toe wijzen was de hypothese dat het rad op het loodje een getijdenmolen voorstelde (afb. 2). Aangezien er in Amsterdam geen getijdenmolens hebben gestaan maar in Reimerswaal wel leek Reimerswaal de meest waarschijnlijke herkomst van deze graanloodjes.

Er zijn nu echter drie meldingen bekend uit Amsterdam waardoor de eerdere toewijzing aan Reimerswaal misschien te voorbarig was.

Afb. 1. Kaartje met de plaatsen waar de graanloodjes zijn gevonden en de aantallen per plaats (Amsterdam drie stuks en Reimerswaal één exemplaar).

Afb. 2. Links graanloodje gevonden in Reimerswaal en rechts het Graanloodje gevonden in Amsterdam (uit het vorige artikel).

Helaas is op basis van de aantallen geen scherpe toewijzing mogelijk. Misschien dat een toewijzing is te baseren aan de hand van de kenmerken die op de loodjes voorkomen. Graanloodjes hebben één of meer van de volgende drie kenmerken namelijk: graansoort, graanmaat en het teken van de aanbrenner van het gemaal. De gotisch teksten op voorzijde en keerzijde van loodjes zijn te herleiden naar een graansoort en een graanmaat. Helaas is maar op één loodje de graansoort goed leesbaar en dat betreft de graansoort haver (afb. 2). Op basis van de graansoort haver zijn de loodjes niet specifiek toe te wijzen aan Amsterdam of Reimerswaal. De graansoort haver komt daarvoor namelijk te algemeen voor. De volgende graanmaten zijn op de voorzijde van de loodjes terug te vinden. Een graanmaat die begint met de letter M en de graanmaat scapel (scapel). (afb. 3) In beide steden (Amsterdam en Reimerswaal) is een graanmaat te vinden die begint met de letter M. De graanmaat mut in Amsterdam en de graanmaat meuke in Reimerswaal.¹ De graanmaat scapel werd echter niet gebruikt in Reimerswaal maar wel in Amsterdam.² Op basis van de graanmaten op de loodjes zijn de loodjes daarom toe te wijzen aan Amsterdam. Dit betekent dat

de gemelde loodjes graanloodjes zijn van de stad Amsterdam.

Het laatste kenmerk (merkteken) is ook terug te vinden op één van de gemelde loodjes. Dit merkteken zien we ook terug op loodjes uit West-Friesland en dit is zeer waarschijnlijk het teken van de aanbrenner van het gemaal geweest.³ Dit teken op het loodje sluit uit dat het rad of het kruis op de loodjes het teken van de aanbrenner van het gemaal was. Dit betekent dat er op de gemelde graanloodjes nog een vierde kenmerk voorkomt, namelijk een rad of een kruis (afb. 2). De afbeelding van een rad en een kruis komen niet voor op loodjes uit West-Friesland. Een verklaring voor het rad en kruis was voor de stad Reimerswaal het type molen (wind of getijden). Misschien is deze invalshoek ook voor Amsterdam van toepassing. Wanneer gekeken wordt naar graanmolens in Amsterdam vallen er twee typen molens te onderscheiden, namelijk windmolens en een rosmolen. Wanneer we dit gegeven koppelen aan het gebruik van een rad en een kruis dan is een invalshoek dat een rad staat voor een rosmolen en het kruis voor een windmolen. Een rad werd namelijk in een rosmolen gebruikt om de molen aan te drijven doormiddel van een paard (afb. 4). Het kruis op de loodjes zouden

de wieken van een molen kunnen voorstellen. Het vierde kenmerk is hiermee te koppelen aan de stad Amsterdam.

Afb. 4. Rosmolen met rad. De Gruttenmaker, Caspar Luyken, naar Jan Luyken, 1694, link detail van een graanloodje met de afbeelding van een rad.

Wanneer de hypothese klopt dat het rad staat voor een rosmolen en de loodjes afkomstig zijn uit

Afb.3. De twee gemelde graanloodjes uit Amsterdam. Ronde loodje met de graanmaat scapel, teken en rad. Rechthoekige loodje met de graanmaat M en een kruis.

>>

>> Amsterdam dan kunnen de loodjes vrij nauwkeurig worden gedateerd. In Amsterdam werd in 1519 goedkeuring gegeven voor de bouw van een stadsrosmolen met als doel dat de bakkers bij windstille van meel konden worden voorzien. Blijkbaar was de exploitatie niet aantrekkelijk, want na 1539 werd het molengebouw verhuurd als werk- en bergplaats van een leertouwer en een kuiper.⁴ Hiermee lijken de loodjes type twee te dateren vanaf 1519 tot ongeveer 1539. Dit is eerder dan de vermelding van loodjes in een handvest uit 1579 van Amsterdam. Dit lijkt er op te wijzen dat er nog een ander type

loodje is gebruikt. Kort samengevat zijn er fysieke Amsterdamse graanloodjes opgedoken maar is dit niet het Loot-teycken uit het handvest van 1579.

Meer informatie over graanloodjes is te vinden op:

<http://www.loodjes.nl/Graanpenningen>

Auteurs:

Alex Kussendrager, loodjes expert en beheerder van Loodjes.nl
Marco van der Harst, mede auteur van het rapport over graanloodjes in West-Friesland

e-mail:
allex@loodjes.nl
harst@live.nl

Literatuur

Hoek van den J. H., 1981, *Rosmolens in Amsterdam 1519-1919*, Drieënzeventigste jaarboek van het genootschap Amstelodamum, Amsterdam

Nipper, G.J.C., 2004: *18 eeuwen meten en wegen in de lage landen*. Zutphen

¹ Nipper 2004, 260

² Nipper 2004, 260

³ Van der Harst 2020, Rapport in voorbereiding.

⁴ van den Hoek 1981, 11